

זרקור: כבוד האדם לסוגיו בפסיקה הישראלית

מאת

מעין נייזנה*

א. מבוא

ערך הכבוד מרכזי לשיטת המשפט הישראלית, ובפרט לסוגיות חוקתיות והגנה על זכויות אדם. עוד בטרם חקיקת חוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו הוכר ערך הכבוד בפסיקה בהקשרים שונים. כך, למשל, השתמש בית המשפט העליון במקרים מסוימים במונח "כבוד" הן בסוגיות הנוגעות להדרת-כבוד¹ והן לסוגיות הנוגעות לכבוד הסגולי – בפרשות שעניינן זכויות בהליך הפלילי, אלימות מינית ועוד.² בזרקור זה אתמקד במשמעות כבוד האדם והיקפו כפי שהם משתמעים מן הפסיקה – בעיקר בפסקי דין משמעותיים של בית המשפט העליון בשני העשורים האחרונים, וכן במקרים שנדונו בערכאות אחרות, שלהם נגיעה ספציפית לכבוד האדם של חברות וחברי הקהילה הלהט"בית.³ החלק הראשון של זרקור זה יעסוק בכבוד האדם כפי שהוא מתבטא בפסיקה הישראלית, והחלק השני יתמקד

* עורכת דין, בוגרת תואר ראשון (LL.B) במשפטים ופילוסופיה, האוניברסיטה העברית ותואר שני (MSc) בזכויות אדם, בית הספר לכלכלה של לונדון. ברצוני להודות לאורית קמיר ולצוות המערכת על הערותיהם המועילות.

1 כך, למשל, בעמ"מ 7/57 עו"ד פלוני נ' יו"ר המועצה המשפטית וחבריה, פ"ד יב 1317 (1958) (ערעור על החלטת המועצה המשפטית שקבעה שהמערער הפר את כבוד מקצוע עריכת הדין); ע"פ 523/72 עזראן נ' מדינת ישראל, פ"ד כח(1) 128 (1973) (ערעור על הרשעה בעברת העלבת עובד ציבור. ראו בעיקר פסק דינו של השופט כהן); ע"פ 340/61 לניאדו נ' היועץ המשפטי לממשלה, פ"ד טז 662 (1962) (ערעור על הרשעה במעשה מגונה. מ"מ הנשיא אגרנט דן במעשיה של המתלוננת לאחר שהבינה ש"כבודה נתון בסכנה והיה באפשרותה להצילו על-ידי בריחה מהמקום". שם, בעמ' 662). לסקירה מקיפה של השימוש ב"כבוד" בהיבטיו השונים טרם חקיקת חוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו ראו אורית קמיר שאלה של כבוד – ישראליות וכבוד האדם 107–109 (2004).

2 ע"פ 115/82 מועדי נ' מדינת ישראל, פ"ד לח(1) 197 (1984); ע"פ 353/62 אל-פקיר נ' היועץ המשפטי לממשלה, פ"ד יח(4) 200 (1984). ראו גם קמיר שאלה של כבוד, לעיל ה"ש 1, בעמ' 107–109, 111.

3 הסקירה של תפיסת הכבוד בבתי המשפט תכיל את ארבעה מושגי הכבוד השונים שנטבעו על ידי אורית קמיר (הדרת-כבוד; הילת כבוד; כבוד סגולי וכבוד מחיה), שהוצגו בפרק הקודם. מטבע הדברים, לאור מרכזיותו של כבוד האדם לשאלות חוקתיות ברין הישראלית, לא אסקור כלל את המקרים שבהם נדון המושג, אלא מתאר כללי שלו, ואתמקד בסוגיות פרטניות המשקפות יחס לסוגי הכבוד השונים, ובמיוחד כאלו הנוגעות לנטייה מינית וכבודם של להט"ב. יצוין כי אף שבחלקים מסוימים של זרקור זה יהיו השוואה וניתוח ביקורתי של פסקי הדין ושל קביעות העולות מהם, מטרת הזרקור אינה להציג תאוריה שלמה אלא להביא סקירה אינפורמטיבית של פסקי דין שונים העוסקים בזכויות להט"ב ובכבוד האדם.

בהקשרים פרטניים שבהם נדון כבוד האדם בנוגע ללהט"ב. החלק הראשון יתחיל בסקירה תמציתית של ארבעת סוגי הכבוד. לאחר מכן אעמוד בקצרה על תוכן כבוד האדם בפסיקה – היקף ההגנה עליו, הזכויות המוגנות במסגרתו והנובעות ממנו והבחנת הפסיקה בין סוגי כבוד שונים. בחלק השני אציג כמה עמדות כלליות הקושרות את ההגנה על להט"ב לכבוד האדם לסוגיו, וכן היבטים של כבוד האדם המתבטאים ביחס לסוגיות פרטניות, בהן הזכות לשוויון, הזכות לחיי משפחה, קיום מצעדי גאווה, ואיסורי ההטרדה המינית ולשון הרע.

ב. הגדרת סוגי הכבוד השונים ומשמעות הכבוד בפסיקה

ארבעת סוגי הכבוד הוגדרו בהרחבה על ידי אורית קמיר בפרק הקודם בספר זה, וכאן יוזכרו הגדרות אלו בתמצית בלבד. הסוג הראשון הוא הדרת-כבוד (honor), אשר מבטא תפיסה המזהה את ערכו של האדם ומעמדו בחברה עם עמידה בנורמות חברתיות. ציות לנורמות מעניק מעמד חברתי גבוה והערכה, וכישלון בעמידה בהן גורר בושה והשפלה.⁴ הסוג השני הוא הילת כבוד (glory) – תכונה של קדושה וזוהר המאפיינת את האל, ומכוח בריאתו של האדם בצלם אלוהים, מידה ממנה טבועה אף בבני האדם, כתכונה מולדת. הילת הכבוד כרוכה בחובות ובמצוות דתיות, שהפרתן היא חטא.⁵ הסוג השלישי הוא הכבוד הסגולי (dignity), המאופיין כערכה של האנושיות, והוא מולד וזהה בקרב כל בני האדם. מערך זה נגזרות זכויות האדם הבסיסיות, הנתפסות כחיוניות לקיום האנושי.⁶ לבסוף, הסוג הרביעי – כבוד מחיה (respect) – מתבטא בהכרה בשוני בין אנשים, ובמימוש אישיותו, שאיפותיו ובחירותיו של כל אדם, על תכונותיו ומאפייניו הייחודיים.⁷

עתה אפנה לבחון היבטים של כבוד האדם כפי שהוכרו בפסיקה – הן במפורש והן במשתמע – ובכלל זאת את תוכן הזכות לכבוד האדם והיקפה, הזכויות הנובעות מערך כבוד האדם ותפיסות כבוד העולות מתוך הכרעות בנושאים אלו. בחינה זו נועדה להציג באופן כללי את הבנת כבוד האדם בפסיקה, ולהבהיר את ההקשר שבו יידונו בהמשך היבטים ספציפיים של כבוד האדם בסוגיות הנוגעות לקהילת הלהט"ב.

לזכות לכבוד היבט שלילי (האוסר על המדינה לפגוע בכבוד האדם) והיבט חיובי (המטיל עליה חובה להגן עליו). שני ההיבטים נובעים מהחוק ומפירושו הזכות לכבוד, ואין לאחד מהם בכורה על האחר.⁸ כבוד האדם כולל הן זכויות אזרחיות-פוליטיות⁹ והן זכויות חברתיות-כלכליות.¹⁰ יתרה מכך,

- 4 לדיון מעמיק יותר במושג הדרת-כבוד, ראו אורית קמיר "כבוד האדם של להט"ב בהקשר התרבותי הישראלי: הצעה פרשנית לחוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו ולאיסור הטרדה מינית" בספר זה.
- 5 לדיון מעמיק במושג הילת הכבוד ראו שם, בעמ' 275.
- 6 לדיון מעמיק במושג הכבוד הסגולי ראו שם, בעמ' 262.
- 7 לדיון מעמיק במושג כבוד המחיה ראו שם, בעמ' 277.
- 8 בג"ץ 366/03 עמותת מחויבות לשלום וצדק חברתי נ' שר האוצר, פ"ד (3) 464, פס' 12 לפסק דינו של הנשיא ברק (2005).
- 9 ראו למשל בג"ץ 2481/93 דיין נ' מפקד מחוז ירושלים, פ"ד מח(2) 456 (1994); בג"ץ 5016/16 חורב נ' שר התחבורה, פ"ד נא(4) 1 (1997).
- 10 ראו למשל בג"ץ 10662/04 חסן נ' המוסד לביטוח לאומי (פורסם בנבו, 28.2.2008); עניין מחויבות לשלום וצדק חברתי, לעיל ה"ש 8.

הזכות לכבוד הוגדרה בפסיקה כאגד של זכויות המעניקות ממשות להיות האדם חופשי,¹¹ וכמושג מורכב המגן על צרכים שונים (חלקם פיזיים הנחוצים לקיומו של האדם, חלקם נפשיים ויכולים להתבטא "בהשפלה נפשית ובביזוי").¹² בהקשר זה יפים דברי הנשיא לשעבר ברק, אשר הסביר את כבוד האדם במושגים שאובים מהציווי הקטגורי הקאנטיאני, שלפיו "כבוד האדם רואה באדם מטרה ולא אמצעי להשגת מטרות של אחרים".¹³

בפרשות שונות נקבע כי כבוד האדם כולל בין השאר את הזכות לחיי משפחה,¹⁴ את חופש התנועה,¹⁵ הזכות למינימום של קיום בכבוד¹⁶ (או "תנאי מחיה בסיסיים")¹⁷ ואיסור עריכת עסקאות בבני אדם.¹⁸ גם הזכויות לאוטונומיה, לחופש פעולה ולחופש התקשרות נתפסות כהיבטים של כבוד האדם.¹⁹ מהקשרם נראה שהיבטים אלו הובנו כחלק מתפיסה של כבוד סגולי.²⁰ כפי שאדגים להלן, אף שהפסיקה דנה בהיבטים שונים של כבוד האדם, רק לעתים רחוקות נעשה שימוש במונחים המבחינים במפורש בין סוגי הכבוד (הדרת-כבוד, הילת כבוד, כבוד סגולי וכבוד מחיה) ובמקרים אלו, עיקר ההתייחסות הייתה להדרת הכבוד והכבוד הסגולי, אם כי לעתים זוהו במפורש אף היבטים אחרים של כבוד האדם.²¹

- 11 שם, פס' 14 לפסק דינו של השופט ברק. לא זו אף זו, עיקרון יסודי לכבוד האדם הוא האוטונומיה של האדם ורצונו החופשי, ויכולתו לפתח את חייו לפי בחירתו (ראו בג"ץ 5688/92 ויכסלבאום נ' שר הביטחון, פ"ד מז(2) 812 (1993); בג"ץ 7357/95 ברקי פטה המפרים (ישראל) בע"מ נ' מדינת ישראל, פ"ד נ(2) 769 (1996); דנ"א 7015/94 היועץ המשפטי לממשלה נ' פלונית, פ"ד נ(1) 48, 95–96 (1995); בג"ץ 1661/05 המועצה האזורית חוף עזה נ' ממשלת ישראל, פ"ד נט(2) 481 (2005); עניין מחויבות לשלום וצדק חברתי, לעיל ה"ש 8.
- 12 ע"א 9535/06 אבו מסאעד נ' נציב המים, פס' 22 לפסק דינה של השופטת פרוקצ'יה (פורסם בנבו, 5.6.2011).
- 13 אהרן ברק פרשנות במשפט כרך שלישי – פרשנות חוקתית 421 (1994), מצוטט בג"ץ 4542/02 קו לעובד נ' ממשלת ישראל, פ"ד סא(1) 346 (2006) (להלן: עניין הסדר הכבילה). יוער כי בעניין ויכסלבאום, לעיל ה"ש 11, קבע השופט ברק כי אין לתת משמעות קנטיאנית למושג "כבוד האדם". ראו שם, בעמ' 827.
- 14 בג"ץ 11437/05 קו לעובד נ' משרד הפנים (פורסם בנבו, 13.4.2011) (להלן: עניין נוהל עובדת זרה בהריון).
- 15 עניין חורב, לעיל ה"ש 9.
- 16 עניין מחויבות לשלום וצדק חברתי, לעיל ה"ש 8.
- 17 ראו למשל עניין חסן, לעיל ה"ש 10; עניין מחויבות לשלום וצדק חברתי, לעיל ה"ש 8, פסק דינו של השופט לוי.
- 18 ע"פ 11196/02 פרודנטל נ' מדינת ישראל, פס' 5 לפסק דינה של השופטת (כתוארה דאז) ביניש (פורסם בנבו, 13.8.2003).
- 19 עניין הסדר הכבילה, לעיל ה"ש 13, פס' 31 לפסק דינו של השופט לוי.
- 20 אם כי פסק דינו של השופט רובינשטיין, המצטרף לדעת הרוב בעניין נוהל עובדת זרה בהריון, מתייחס ל"צלם אלוהים", הקשור להילת הכבוד, כמקור לזכויות. ראו עניין נוהל עובדת זרה בהריון, לעיל ה"ש 14, בפס' ד' לפסק דינו של השופט רובינשטיין, שם נאמר כי "צלם אלוהים" אינו רק צלם יהודים או ישראלים, אלא כל אדם.
- 21 בפסקי דין המאזכרים במפורש את התזה של קמיר בדבר סוגי הכבוד מוזכרים גם הילת הכבוד וכבוד המחיה (ראו, למשל, ע"פ 10828/03 נג'אר נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 28.7.2005); ס"ע (אזורי ב"ש) 1319/07 אלמונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 30.11.2010), אך לא נתקלתי באזכור "עצמאי" לתפיסות כבוד אלו.

הכבוד הסגולי מוזכר במפורש במקרים אחדים, שבהם ברור שמדובר בסוג כבוד זה. כך, בעתירה שהוגשה נגד סעיף בחוק הבטחת הכנסה, שקבע חזקה חלוטה שבעקבותיה נשללה גמלת הבטחת הכנסה ממי שמחזיק ברכב הכירה הנשיאה (דאז) ביניש במפורש בכבוד הסגולי כמשמעות היסודית ביותר של המושג "כבוד האדם": "[...] אכן, מבין שלל המשמעויות שניתן להעניק למושג 'כבוד אדם', ובפרט כאשר מושם הדגש על התיבה 'אדם', הרי שהיסודית ביותר היא זו הנוגעת לכבוד הסגולי של האדם, לתנאי הישרדותו ההכרחיים ביותר".²² בפסק דינו של השופט רובינשטיין באותה פרשה מקושרת הזכות לקיום בכבוד לטרמינולוגיה שיכולה להצביע גם על הדרת-כבוד, ולא רק על כבוד סגולי. בין השאר כתב השופט כי "הציבור פורש רשת ביטחון לרגליו של כל אדם מישראל כדי שלא ייפול לחרפת רעב". [...] מי שאין בידו להתקיים קיום מינימאלי מושפל כבודו כאדם".²³ דברים אלו יכולים להעיד על בוושה ואבדן הערכה חברתית, כלומר פחיתות הדרת-כבוד. הפגיעה בכבוד הסגולי נדונה גם בעניין טייב. כאן עלה החשש מפגיעה בכבודו הסגולי של המנוח שעלולה להיגרם עקב פתיחת קבר לצורך ביצוע בדיקה גנטית: "המדינה [...] מפנה בין השאר לפסיקה בעניין זה המתארת את המעגלים השונים של היחס לכבוד המת – כבודו הסגולי של המנוח, כבוד המשפחה וההיבט הציבורי".²⁴

כפי שעולה מסקירת הזכויות המוגנות במסגרת כבוד האדם, אזכורים מפורשים אלו אינם ממצים, כמובן, את מעמדו החשוב של הכבוד הסגולי בפסיקה ואת הזכויות הרבות הנגזרות ממנו. אך ניתן לראות שאף בפסקי דין שאינם נוקבים במפורש במושג "כבוד סגולי", הזיהוי המובהק ביותר של "כבוד האדם", המוגן בין השאר בחוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו, הוא עם סוג כבוד זה. שופטי בית המשפט העליון קושרים את כבוד האדם לעקרונות היסוד של תפיסת זכויות האדם המודרנית. היבט הכבוד הסגולי עולה בבירור מפסקי דין רבים שנסקרו לעיל – מההגנה על הזכות לאוטונומיה, לקיום בכבוד, לחיי משפחה וכדומה.

אף שהדרת-הכבוד תופסת בפסיקת בית המשפט העליון מהעשורים האחרונים מקום מרכזי פחות מהכבוד הסגולי, גם היא הוזכרה במפורש בפסיקה – למשל בנוגע לזכות לשם טוב ולמעמדו של נשיא המדינה. נושאים אלו אכן מייצגים בבירור תפיסה של הדרת-כבוד – הפגיעה בהערכה החברתית שזכה לה אדם שעמד בנורמות הדרת-כבוד, ומעמדו של מי שממלא תפקיד נכבד (ומייצג, בעצמו, את אחד ממוסדות המדינה ואולי אף את הדרת-כבודה שלה). כך, למשל, בפסק הדין שבו נדחתה עסקת הטיעון שנחתמה עם הנשיא לשעבר קצב (שעניינה עברות מין שבהן הואשם), נאמר כי "הדרת הכבוד, ולחלופין – המורא, האופפים את הנשיא, די בהם כשלעצמם כדי להרתיע מתלוננים".²⁵ בדומה, זיהוי מפורש של תפיסות כבוד שונות מופיע בעניין רינת,²⁶ שם ניתח השופט ריבלין את היבטי הכבוד הכרוכים בזכות לשם טוב. במקרה זה נדונו ערעור וערעור שכנגד על הכרעת בית המשפט המחוזי

22 עניין חסן, לעיל ה"ש 10, פס' 36 לפסק דינה של הנשיאה ביניש. ההדגשות הוספו – מ.ג.

23 שם, פס' ב לפסק דינו של השופט רובינשטיין. ההדגשות הוספו – מ.ג.

24 בג"ץ 5331/13 טייב נ' היועץ המשפטי לממשלה, פס' לא לפסק דינו של השופט רובינשטיין (פורסם בנבו, 25.2.2014).

25 בג"ץ 5699/07 פלוגית (א') נ' היועץ המשפטי לממשלה, פ"ד סב(3) 550, פס' 23 לפסק דינו של השופט לוי (2008).

26 ע"א 6871/99 רינת נ' רום, פ"ד נו(4) 72, פס' 17 לפסק דינו של השופט (כתוארו דאז) ריבלין (2002).

שמצא את המערערים, בכירים במפלגת העבודה בעיר חולון, אחראים לעוללת לשון הרע כלפי רום, שניהן אז כראש העיר. במסגרת האיזון בין חופש הביטוי ובין הזכות לשם טוב עמד השופט ריבלין לא רק על מקומה של הדרת הכבוד ביחס להוצאת לשון הרע, אלא גם על היבט הכבוד הסגולי שלה.²⁷ אף שריבלין אינו מתייחס במפורש לכבוד המחייב, ניתן לזהות בדבריו היבטים המאפיינים כבוד זה יותר מאשר את הכבוד הסגולי. בתוך כך, זכותו של האדם להגשמה עצמית ולפיתוח האישיות מאפיינת את כבוד המחיה יותר מאשר את הכבוד הסגולי. ועוד ראוי לציין כי מוזכר שהן חופש הביטוי והן שמו הטוב של האדם ולוונטיים להגשמתו העצמית, הנגזרת אף היא מכבוד האדם.²⁸ אל מול הזכות לשם טוב ניצב (לרוב, ובוודאי בהקשר זה) חופש הביטוי. ככל שחופש הביטוי מזוהה עם כבוד האדם, ההתייחסות היא ל"כבוד" סתמי ולא מפורש, או לביטוי להגשמה עצמית או ביטוי עצמי, כלומר כבוד מחיה.²⁹

ייתכן שישנה תפיסה של כבוד האדם הכוללת גם את כבוד המחיה גם בעמדת המיעוט של השופט לוי בעניין מחויבות לשלום וצדק חברתי, שם קבע כי הזכות לקיום בכבוד אינה מוגבלת למניעת מחסור קיומי בלתי-נסבל (כפי שהגדיר השופט ברק בדעת הרוב),³⁰ אלא כוללת גם את הזכות לתנאי מחיה נאותים.³¹ בין השאר קבע כי קיום בכבוד כולל בחובו פוטנציאל לשגשוג אנושי, הזדמנות לאדם לפתח את עצמו ולהגדיר את מטרותיו ושאיפותיו, השתתפות אזרחית והשפעה על החברה הסובבת אותו.³² אם כן, ניתן לטעון כי ההתייחסות לשגשוג אנושי, להזדמנות להתפתח ולהגדיר מטרות ושאיפות, יכולה להצביע על תפיסה של כבוד האדם שאינה מוגבלת לכבוד הסגולי המינימלי, אלא כוללת גם זכויות שניתן לזהות עם כבוד המחיה. ראוי לסייג (לפחות במידת מה) קביעה זו, שכן הזכויות הקונקרטיות שהשופט לוי מזכיר (מזון, לבוש, חשמל ומים, ובהמשך חופש תנועה וחופש ביטוי) מזוהות בעיקר עם הכבוד הסגולי, כך שיש לפרש הרחבה זו בצמצום.

27 "יש הרואים בשמו הטוב של אדם ביטוי חשוב לכבודו – כבוד במונח honor. שמו הטוב של אדם הוא הכבוד, ההוקרה וההכרה הקנייניים לו, והנובעים ממעמדו בחברה אליה הוא משתייך. פגיעה בשמו הטוב פוגעת במעמד שיוחד לו בקהילה. שמו הטוב של אדם הוא גם אחד הביטויים לכבוד האדם – כבוד במונח dignity. זהו כבוד במונח ערכו הפנימי של האדם [...]. זהו כבודו של אדם הבא לידי ביטוי בחירות של האדם לעצב את חייו ולפתח את אישיותו כרצונו [...], שהרי, זכותו של אדם להגשמה עצמית, לפיתוח אישיותו וזהותו העצמית, באה לכלל מימוש, במידה רבה, במסגרת החברתית הסובבת אותו. שמו הטוב של אדם מאפשר לו להימנות על בני הקהילה, ובכך להגשים את עצמו ולעצב את אישיותו [...]" (שם). בקביעה זו מסתמך השופט ריבלין על פסיקה זרה ועל ספרות, וכן על התזה של קמיר. הוא מזכיר קביעות אלו גם בפסקי דינו בפרשות נוספות: ע"א 4532/02 רשת שוקן נ' הרציקוביץ' פ"ד נח(3) 558, פס' 3 לפסק דינו של השופט (כתוארו דאז) ריבלין (2004); דנ"פ 7383/08 אונגרפלד נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 11.7.2011), שם הוזכרה הדרת הכבוד בהקשר של העלבת עובד ציבור.

28 עניין רינת, לעיל ה"ש 26, בפס' 18 לפסק דינו של השופט (כתוארו דאז) ריבלין.

29 ראו למשל רע"א 10520/03 בן גביר נ' דנקנר, פס' 10 לפסק דינו של השופט (כתוארו דאז) ריבלין (פורסם בנבו, 12.11.2006); רע"פ 2660/05 אונגרפלד נ' מדינת ישראל, פס' 28 לפסק דינה של השופטת פרוקצ'יה (פורסם בנבו, 13.8.2008). עם זאת, חופש הביטוי נתפס גם כמייצג אינטרס ציבורי וכבסיס לזכויות אחרות.

30 עניין מחויבות לשלום וצדק חברתי, לעיל ה"ש 8, פס' 16 לפסק דינו של השופט ברק.

31 שם, בפס' 2 לפסק דינו של השופט לוי.

32 שם, בפס' 3 לפסק דינו של השופט לוי.

זאת ועוד, התפיסה העולה מדברים אלו, שכבוד האדם כרוך בהיותו יצור חברתי הקשור למסגרת חברתית, נוגעת הן לכבוד הסגולי הן לכבוד המחיה. תפיסה זו התבטאה גם בפסקי דין בולטים אחרים.³³

נראה כי אין ספק שכבוד האדם הוא ערך מרכזי בשיטת המשפט הישראלית. ערך זה כה מרכזי ובסיסי, עד כי תחולתו גם על אלו שאינם אזרחי ישראל ברורה מאליה,³⁴ והפסיקה הכירה (לפחות במידה מסוימת) בתחולתו של חוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו גם על מי שאינם אזרחי ישראל.³⁵ מתוקף ההכרה בכבודם הוכרו, למשל, זכויותיהם של מהגרי עבודה לחופש פעולה, להשתחררות מחוץ לעבודה,³⁶ זכותם ליהנות מחוקי מגן בעבודה³⁷ וזכותם לחיי משפחה.³⁸ לסיכום, כפי שעולה מהפסיקה שנסקרה לעיל, קיימת בפסיקה הבחנה מסוימת בין סוגים שונים של כבוד והערכים המוגנים במסגרתם, לעתים אף במפורש. עם זאת, זיהוי ברור ומפורש של סוג הכבוד הנדון אינו נפוץ בפסיקה. מעניין לראות שאף כי שופטים שונים מזהים במפורש היבטים של כבוד האדם, זיהוי זה מוגבל לפסקי דין ספורים, וגם בקרב השופטים המזהים במפורש סוג כבוד מסוים בסיטואציה נתונה, לא ניתן לזהות מגמה החוזרת בפסקי דין אחרים שלהם.

ג. הזכות לכבוד וזכויות להט"ב

בפרשות שעסקו בזכויות להט"ב התבטאו היבטים שונים של כבוד האדם, גם אם לא באזכור מפורש לתפיסת כבוד מסוימת. בחלק זה אסקור מגוון פסקי דין כאלו, בתחומים שונים. כמו כן, אנסה להצביע על תפיסת הכבוד העולה מפסק הדין, בהתאם לאינדיקציות בפסק הדין, גם כאשר אין אזכור מפורש להגנה על תפיסת כבוד מסוימת.

ראשית, נראה כי זכותם של להט"ב לכבוד הוכרה בפסיקה בהקשרים מגוונים, המבטאים את הגישות השונות של הכבוד. כך, נקבע כי מכוח מגילת העצמאות וחוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו נובעת זכותו של "אדם בעל נטייה מינית שונה" לכבוד האדם, ולכן חירותו המינית וזכותו לשוויון גוברים על פגיעה ברגשותיהם של מי שנפגעים מההתנהגותו.³⁹ קביעה זו יכולה להצביע על כבוד סגולי

33 עניין ויכסלבאום, לעיל ה"ש 11, בעמ' 827; בש"פ 537/95 גנימאת נ' מדינת ישראל, פ"ד מט(3) 355, 413 (1995).

34 כך, בחוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו מזכירים כמה סעיפים "אדם" או "כל אדם". החריג לכך הוא ס' 6(ב) לחוק-היסוד המזכיר במפורש "אזרחי ישראל".

35 ראו למשל עניין נוהל עובדת זרה בהריון, לעיל ה"ש 14, פס' 36 לפסק דינה של השופטת פרוקצ'יה. מעניין לראות שבבג"ץ 7146/12 אדם נ' הכנסת (פורסם בנבו, 16.9.2013) בשלב "הפגיעה בזכות יסוד" נותחה אך ורק הזכות לחירות, בלא הזכות לכבוד, אף שהפגיעה הנגרמת לכבוד האדם כן נדונה (ראו, למשל, שם, בפס' 72 לפסק דינה של השופטת ארבל).

36 עניין הסדר הכבילה, לעיל ה"ש 13, פס' 29–30 לפסק דינו של השופט לוי.

37 ראו למשל דנג"ץ 10007/09 גלוטן נ' בית הדין הארצי לעבודה, פס' 17 לפסק דינו של השופט ג'ובראן (פורסם בנבו, 18.3.2013).

38 עניין נוהל עובדת זרה בהריון, לעיל ה"ש 14, פס' 38–39 לפסק דינה של השופטת פרוקצ'יה.

39 ת"ק (שלום כ"ס) 33679-07-10 קויטני נ' יש תיירות (פורסם בנבו, 31.8.2010). בעניין זה נדונה תביעה לפיצויים נגד חברה ששיווקה הפלגה בספינה בלא ליידע את הרוכשים שבתחילה שווקה ההפלגה לקהילה

(כמקור לשוויון מלא בין בני אדם, לפחות באשר לקיומם הבסיסי ולמימוש נטייתו המינית של אדם).⁴⁰ בדומה, בעניין צרור צוין באמרת אגב כי שלט שתוכנו "אין כניסה להומואים" פוגע בגישה כשה בכבוד האדם ובזכות לשוויון בשל ההשפלה וההפליה העולות ממנו.⁴¹ למרות השימוש במונח "השפלה", הקשור יותר לשיח הדרת-כבוד, נראה שגם כאן, הכבוד שנפגע הוא הכבוד הסגולי – בפגיעה באוטונומיה ובשוויון, ובקריאה שעולה ממנה חוסר הכרה בכבודם הסגולי של הומוסקסואלים.⁴² תפיסת כבוד אחרת ביחס ללהט"ב עולה (על דרך השלילה) מקביעתו של השופט חיים כהן בעניין בן-עמי כי משכב זכר הנעשה בהסכמה בין בגירים אינו מעשה "שיש עמו קלון".⁴³ קביעה זו שוללת את התפיסה החברתית המייחסת להומוסקסואלים חוסר הדרת-כבוד.

שנית, נראה כי היקף הזכות לכבוד במקורות הנורמטיביים משתרע על תחומים שונים. כך, למשל, הכירה הפסיקה באיסור הפליה על רקע נטייה מינית כחלק מהגרעין הקשה של הזכות לשוויון, ובזכות לשוויון, ככל שזו קשורה לכבוד האדם בקשר ענייני הדוק, כחלק מהזכות לכבוד המוגנת בחוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו.⁴⁴ ההגנה מפני הפליה על רקע נטייה מינית השתכללה לכדי תפיסה חוקתית

הגאה. במקרה זה קבע השופט כי יש מקום לתשלום פיצויים, אך זאת בשל ייעודו המקורי של השיט ולא בשל החשיפה לאנשי הקהילה. מקרה אחר שעסק באותה הפלגה, נבדל מעניין קויטני הן במסקנה הסופית בדבר חבות החברה, והן בחלק מהממצאים העובדתיים. כך, בעניין קויטני, קבע השופט כי כ-50% מהמשתתפים בשייט השתייכו לקהילה הגאה, לעומת הערכה של 10% בעניין ת"ק (שלום י-ם) 10-09-33962 עמר נ' יש תירות (פורסם בנבו, 1.5.2011). בעניין קויטני נקבע כי לאור האחוז הגבוה של בני הקהילה הגאה והעובדה שהשיט קיבל אופי של שיט המיועד לקהילה הגאה, חלה חובה על הנתבעת להודיע על ייעודו המקורי של השיט. נקבע במפורש כי הפיצוי ניתן בשל הפרת ההסכם ולא בשל החשיפה לאנשי הקהילה, שאינה מזכה בפיצוי (עניין קויטני, שם, בפס' 6 לפסק הדין). בעניין קויטני הוזכרה הזכות לשוויון כהיבט של כבוד האדם, ומההקשר והאזכור ל"חירותו המינית" של אדם עולה תפיסה של כבוד סגולי או כבוד מחיה. בשונה מהכרעה זו, בעניין עמר נקבע שלו הייתה הנתבעת מודיעה לרוכשי הכרטיסים על השתתפותם של חברי קהילת הלהט"ב היה הדבר מהווה הפליה ומחייב לבחון את נטיותיהם המיניות של המפליגים, בניגוד לחוק. אף שהחלטה לגופו של עניין בעניין עמר מגנה על זכויותיהם ועל כבודם של להט"ב יותר מההחלטה בעניין קויטני, דווקא בה לא הוזכר כבוד האדם, והעיסוק בזכויות להט"ב הצטמצם בעיקרו לציטוט מתוך בג"ץ 273/97 האגודה לשמירת זכויות הפרט – למען הומוסקסואלים, לסביות וביסקסואלים בישראל נ' שר החינוך, התרבות והספורט, פ"ד נא(5) 822 (1997), שאינו מבוסס על הכרה בכבוד האדם. לניתוח פסק הדין והערכים שעליהם התבסס (ובפרט, היעדר הכרה בכבוד כבסיס להכרעה), ראו אלון הראל "בתי-המשפט והומוסקסואליות – כבוד או סובלנות?" משפט וממשל ד 785 (1998).

40 ראו לעניין זה הדין אצל קמיר "כבוד האדם של להט"ב בהקשר התרבותי הישראלי", לעיל ה"ש 4. אם נבין "חירות מינית" כמקיפה תחום רחב יותר של בחירות והעדפות מאשר מימוש הנטייה המינית, ייתכן שהכבוד המוגן כאן הוא כבוד המחיה, אם כי לדעתי פרשנות זו פחות סבירה במקרה זה.

41 תאמ (שלום איי) 09-11-36728 צרור נ' שביל החלב רשת מינימרקט, פס' 22 לפסק דינה של השופטת אטדגי-פריאנטה (פורסם בנבו, 13.3.2012). השופטת אטדגי-פריאנטה ציינה שם כי שוכנעה שהתובע חש "השפלה קשה" בשל האמור בשלט.

42 ראו קמיר שאלה של כבוד, לעיל ה"ש 1, בעמ' 31.

43 ע"פ 224/63 בן עמי נ' היועץ המשפטי לממשלה, פ"ד יח(3) 225, 238 (1964). הפסקה כורכת בין "משכב אישה שלא כדרכה" למשכב זכר, ועוד נאמר בה כי הערכים הראויים להגנה הם "כבודו, גופו וחירותו" של האדם, כי זכות האזרח שהמדינה לא תתערב בחייו הפרטיים, וכי "אדם המוחל על כבודו, כבודו מחול".

44 ע"ם 343/09 הבית הפתוח בירושלים לגאווה וסובלנות נ' עיריית ירושלים, פס' 40 ו-53 לפסק דינו של השופט עמית (פורסם בנבו, 14.9.2010).

כוללת,⁴⁵ המקבלת את הנטייה המינית כחלק מזהותו של האדם ואת הזכות שלא להיות מופלה על רקע זה.⁴⁶ כך, זכותם של טרנסג'נדרים לשוויון הוכרה במפורש כזכות חוקתית מוגנת הנובעת מחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו, ובשל כך לאסיר טרנסג'נדר זכות להיכלא בתנאים שווים לכל אסיר אחר.⁴⁷ במקרה זה, הן בשל הזיקה בין הזכות לשוויון לבין הכבוד הסגולי, הן כשהפגיעה הנדונה משמעה בפועל החזקה בהפרדה המחמירה מאוד את תנאי המאסר, להבנתי ההגנה היא על הכבוד הסגולי. אם כן, זכותם של להט"ב לשוויון מוכרת כהיבט של כבוד האדם (ואולי אף כבודו הסגולי) ומוגנת ככזו, אך מהפסיקה עולה אי-בהירות באשר להיקף ההגנה ובאשר לטיב הקשר בין ערכים אלו, בהקשר של הפליית להט"ב.

בדומה, הזכות לחיי משפחה (ובפרט, הזכות להורות) הוכרה כחלק מההגנה החוקתית על כבוד האדם,⁴⁸ ובמסגרת כבוד האדם הוכר גם הצורך לכבד את רצונו של אדם להשתייך לתא משפחתי מסוים⁴⁹ ולמסד קשר אמתי וכן שכמוהו קקשר הורי, ולזכות להכרה משפטית בקשר כזה.⁵⁰ יש לציין בהמשך לכך כי בעניין ממת קבע השופט ג'ובראן (בדעת מיעוט) כי הדרישה מזוגות בני אותו מין להוכיח הורות לאחר הליך פונדקאות (דרישה שאינה מוצבת בפני זוגות הטרוסקסואליים) מפלה זוגות חד-מיניים לרעה ופוגעת בכבודם ובזכותם לחיי משפחה. בשונה מהזוג הטרוסקסואלי המעוצב כ"טבעי", היא מתייגת אותם כמי שמטבעם אינם כשרים להורות.⁵¹ לפיכך נראה כי הפגיעה בכבוד היא פגיעה בכבודם הסגולי של העותרים, בהיעדר הכרה בכבודם האנושי הסגולי השווה. מקרה מעניין נוסף הוא עניין פובדורה, שבו ביקשו העותרים, אזרחי ישראלי ואזרח זר, לערער על החלטתה של ועדת ההשגה לזרים שדחתה את בקשתם להכיר בהם כבני זוג ולהעניק לפובדורה מעמד בישראל.⁵² בני הזוג עתרו וביקשו לתת מעמד של קבע לפובדורה, או למצער להאריך את תקופת הניסיון לבחינת הקשר ביניהם. בית המשפט נדרש לבחינת אופי הקשר הזוגי בין העותרים, ובדיון בנושא הכיר בכך שזוגות שונים מנהלים קשרים בעלי אופי שונה, ואף שהקשר בין בני הזוג אינו "קונבנציונלי" (כלומר, מדובר בבני זוג מאותו מין בלא ילדים משותפים, הממעטים לבלות יחד), אין בכך כדי לשלול קיומו של קשר איתן.⁵³ נראה שההכרה בסגנונות חיים שונים המבטאים העדפות ותנאי חיים שונים, וזיהוי דרכים שונות למימוש אהבה וקשר זוגי מבטאת, פרט להיבטים של כבוד סגולי המתבטאים בזכות למימוש נטייה מינית ברמה הבסיסית ביותר, גם הכרה בכבוד המחיה ובשאיפות ונטיות שונות של בני אדם בחיי האהבה ובבניית תא משפחתי.

- 45 שם, בפס' 56 לפסק דינו של השופט עמית.
 46 שם, בפס' 2 לפסק דינה של השופטת חיות.
 47 ע"פ 5833/12 פלונית נ' מדינת ישראל, פס' 5 לפסק דינו של השופט ג'ובראן (פורסם בנבו, 12.9.2013).
 48 ראו למשל בג"ץ 7052/03 עדאלה המרכז המשפטי לזכויות המיעוט הערבי בישראל נ' שר הפנים, פ"ד סא(2) 202, פס' 47 לפסק דינו של המשנה לנשיא חשין ו-פס' 32 לפסק דינו של הנשיא ברק (2006).
 49 ע"א 7155/96 פלוני נ' היועץ המשפטי לממשלה, פ"ד נא(1) 160, פס' 10 לפסק דינה של השופטת ביניש (1997). בעניין זה ביקש המערער לאמץ בגיר שגידל מאז ינקותו.
 50 שם.
 51 בג"ץ 566/11 ממת מגד נ' משרד הפנים, פס' 10 לפסק דינו של השופט ג'ובראן (פורסם בנבו, 28.1.2014).
 52 עת"מ (מנהלי ת"א) 7497-05-12 פובדורה נ' משרד הפנים (פורסם בנבו, 2.5.2013).
 53 שם, פס' 39-40 לפסק דינה של השופטת רונן. עתירה זו הוגשה נגד החלטת משרד הפנים שלא להכיר בבני הזוג (ישראלי ופיליפיני) כזוג לצורך הענקת מעמד קבע לעותר.

לעומת שני מקרים אלו, ניתן למצוא תפיסה שונה לחלוטין של היחס בין כבוד האדם לזוגיות הומוסקסואלית בפסק דינו של השופט גרשון גרמן בעניין פלוני, שם נדונה בבית המשפט לענייני משפחה שאלת תחולת החוק למניעת אלימות במשפחה על זוג גברים.⁵⁴ לשיטתו, הומוסקסואליות סותרת את ערכי היהדות, והיא חטא לפי המסורת היהודית.⁵⁵ גרמן קובע כי לפרט זכות לחיות את חייו לפי נטייתו המינית כרצונו, אך יחסים אלו אינם יוצרים תא משפחתי. בכך מציב השופט את כבודם הסגולי של הומוסקסואלים כנגד מושגים של הילת כבוד הנובעים מערכי היהדות. אף על פי שמרבית הפרשות שעמדנו עליהן לעיל משתלבות היטב במגמה של הכרה בזכותם של להט"ב לחיי משפחה, הן אינן מאזכרות במפורש את כבוד האדם כבסיס להכרה זו.⁵⁶ כך, למשל, בעניין דנילוביץ קבע בית המשפט העליון כי ערך השוויון נגזר מערך כבוד האדם,⁵⁷ אך קביעתו כי מדובר בהפליה אסורה וזכותו של העותר לסעד התבססו על ערך השוויון בלבד, ולא ישירות על כבוד האדם של העותר.

עוד ניתן לראות את היקף הזכות לכבוד במקרים הקשורים למצעד הגאווה. לאורך השנים שבהן נערך מצעד הגאווה בירושלים הוגשו כמה עתירות לבג"ץ נגד המצעד. עיקר הטענות נגעו לחשש מאלימות (טיעון שגם בעיני הפסיקה היה בעייתי, בעיקר בשל החשש מעידוד אלימות וכן בשל הקשר בין העותרים ובין הגורמים שמתגובתם האלימה חששו), מפגיעת המצעד באופייה היהודי של ירושלים וברגשות דת.⁵⁸ בכל העתירות שהוגשו התיר בג"ץ את קיום המצעד (לעתים, כאירוע מוגבל ביחס לתכניות, בעקבות הסכמות בין המארגנים ובין המשטרה). עם זאת, מעניין לבחון את תפיסות הכבוד שהתבטאו בפסיקה.

נראה כי בפסיקה שולבו הפגיעה באופייה היהודי של ירושלים והפגיעה ברגשות דת לכדי טיעון אחד. ברם, מניתוח של תפיסות כבוד עולה כי מוצדק לראות בהם שני טעמים נפרדים. אופייה היהודי של ירושלים הוא טיעון שבבסיסו מושג של הילת כבוד. קדושתה של ירושלים, ייחודה והקשר יוצא הדופן שלה ליחסי העם והאל הם המקנים לה הילת כבוד.⁵⁹ מצעד הגאווה, כאירוע פומבי, מוחצן (ולפי גישות מסוימות, מתריס) החוגג מיניות החורגת מהציווי האלוהי ומפרה אותו הוא אירוע ה"מטמא" את הילת כבודה של העיר, פגיעה בכבוד המתבטאת בחששם של גופים דתיים כי קיום

54 תמ"ש (משפחה ת"א) 16310/08 פלוני נ' אלמוני (פורסם בנבו, 27.4.2008).

55 שם, בעמ' 27–28.

56 ראו למשל בג"ץ בן-ארי נ' מנהל מינהל האוכלוסין, פ"ד סא(3) 537, פסק דינו של הנשיא ברק (2006); בג"ץ 1779/99 ברנר-קדיש נ' שר הפנים, פ"ד נד(2) 368, פסק דינה של השופטת דורנר (2000); ע"א 10280/01 ירוס-חקק נ' היועץ המשפטי לממשלה, פ"ד נט(5) 64 (2005). לעתים אף נדמה שבית המשפט מעדיף להכריע על בסיס פרוצדורה וסוגיות טכניות ולא לאור ערך כבוד האדם. מגמה שאינה ייחודית אך ורק לפסיקה העוסקת דווקא בזכויותיהם של להט"ב, אך בולטת במקרה זה.

57 בג"ץ 721/94 אל-על נתיבי אוויר לישראל בע"מ נ' דנילוביץ' פ"ד מח(5) 749, פס' 13–14 לפסק דינו של המשנה לנשיא (כתוארו דאז) ברק (1994).

58 ראו למשל בג"ץ 8988/06 משי זהב נ' מפקד מחוז ירושלים (פורסם בנבו, 27.12.2006); בג"ץ 5277/07 מרזל נ' מפקד משטרת מחוז ירושלים (פורסם בנבו, 20.6.2007).

59 למרות היות מושג הכבוד מושג אנושי במהותו, אני מציעה שהרכיב הסמלי בקדושה, ה"מאיר" מהאל על ברואיו יכול לחול גם על עצם או מקום, ושהיחס הייחודי לירושלים, הקושר לה תכונות אנושיות, מאפשר להתייחס להילת כבוד במקרה זה, גם אם בהבדלים מסוימים.

המצעד יהווה חילול השם ויפגע בקדושת העיר והארץ.⁶⁰ לעומת זאת, הפגיעה ברגשות שמתורגמת לביטויים כמו "ביזוי" ו"השפלה"⁶¹ עיקרה הדרת הכבוד הלאומית-דתית הנפגעת, לכאורה, בעיני הציבור הדתי, עקב חריגה פומבית ומוצהרת ממנינות הטרוסקסואלית ופגיעה בתפקידי מגדר מסורתיים. ניתן לזהות את ההתחייבויות לקיום מצעד "צנוע שאינו מתאפיין במנינות מוחצנת"⁶² כמענה לחששות אלו.

הפגיעה ברגשותיהם של המתנגדים למצעד מוזכרת בפסקי הדין, אך אינה מוזכרת כטעם מרכזי להשפעה על היקף המצעד ועל אופיו (לעומת הדגש על הסדר הציבורי ומניעת אלימות). כך, למשל, בעניין משי זהב בית המשפט אינו מתייחס אליה כשיקול נפרד בבירור מהפגיעה בסדר הציבורי או בקדושת העיר.⁶³ בדומה, בעניין מרזל קובע בית המשפט שאף אם רגשותיו של רוב הציבור נפגעים מקיום מצעד הגאווה, זכות הצועדים לחופש ביטוי גוברת.⁶⁴ השופט ריבלין הציע כי שאלת הפגיעה ברגשות הנובעת מהתנגדות לעצם התקבצותה של קבוצה בעלת הוויה שונה דורשת התייחסות זהירה.⁶⁵ לעומת זאת, השופטת פרוקצ'יה מקבלת את הפגיעה ברגשות הנובעת מדרך חיים שונה, אלא שכמו הנשיאה ביניש היא סבורה שמשקלו של חופש הביטוי גובר.⁶⁶ אשר למצעד הגאווה עצמו, ההנמקה בפסיקה להצדקת הגנה עליו נשענת ברובה על כבוד מחייתם של הצועדים (אף שניתן לראות בקישור בין המצעד ובין מאבקה של הקהילה לכבוד ולשוויון⁶⁷ גם הגנה על הכבוד הסגולי). כך, למשל, קבעה השופטת פרוקצ'יה כי מטרת המצעד היא לקיים אירוע פומבי שיבטא את אופי הקהילה וייחודה, יעודד את הציבור להכירה ולהכיר בה, ויחזק את הקשרים בין חברי הקהילה ואת ביטחונם בדרך חייהם.⁶⁸

מפסקי הדין עולה שבנוגע למצעד הגאווה, הסוגיה שבמחלוקת נתפסת כמתח בין סוגי כבוד שונים, ובעיקר בין הגנה על כבודן של קבוצות שונות באוכלוסייה. זאת, בשונה מפסקי הדין הדנים בשוויון ומרובם הגדול של פסקי הדין העוסקים בחיי משפחה, שם לא נתפסה ההגנה על כבודם של להט"ב כפוגעת בכבודו של מישהו אחר. הפומביות של מצעד הגאווה יכולה להסביר תוצאה זו – המצעד הוא אירוע פוליטי, המייצג עמדה אחת מרבות הקיימות בציבור הישראלי, וסביר יותר שיעורר התנגדות מאשר הכרה נקודתית בזוגיות של פלונית ואלמונית או כשירותם של פלוני ואלמוני להורות (להבדיל מקביעת מדיניות המכירה בלגיטימיות של בחירות אלו). כך, המקור להתנגדות להגנה על זכויות להט"ב במקרה הנדון – לאור תפיסת כבוד שונה – הוא בטענותיו של צד להליך, ולא בעמדת השופט (בשונה, למשל, מפסק הדין של השופט גרמן בעניין פלוני).

60 עניין משי זהב, לעיל ה"ש 58, פס' 4 לפסק דינה של הנשיאה ביניש (ציטוט מדברי הרב שמחה הכהן קוק).
 61 ראו למשל שם, פס' 12 לפסק דינה של הנשיאה ביניש – לא נטען כי קיום המצעד במקרה זה עלול לגרום ביזוי או השפלה של קהילות דתיות ואחרות החיות בעיר.
 62 שם, פס' 2 לפסק דינה של הנשיאה ביניש; עניין מרזל, לעיל ה"ש 58, פס' 5 לפסק דינה של הנשיאה ביניש.
 63 עניין משי זהב, לעיל ה"ש 58, פס' 12 לפסק דינה של הנשיאה ביניש.
 64 עניין מרזל, לעיל ה"ש 58, פס' 7 לפסק דינה של הנשיאה ביניש.
 65 שם, בפסק דינו של המשנה לנשיאה ריבלין.
 66 שם, בפסק דינה של השופטת פרוקצ'יה.
 67 עניין משי זהב, לעיל ה"ש 58, פס' 12 לפסק דינה של הנשיאה ביניש.
 68 עניין מרזל, לעיל ה"ש 58, פס' 1 לפסק דינה של השופטת פרוקצ'יה.

ביטוי נוסף להיקף ההגנה על הכבוד של חברי קהילת הלהט"ב מצוי בזיקה בין איסור ההטרדה המינית ובין ההגנה על כבוד האדם ואיסור ההטרדה המינית על רקע נטייה מינית.⁶⁹ אף שתביעות בגין עילה זו אכן נדירות, בכמה מקרים דנו בתי המשפט בעניין.⁷⁰ כך, למשל, בפסק דין שניתן בתביעה שהגישו שני גברים נגד נהג של חברת דן שהטיח בהם ביטויים פוגעניים,⁷¹ הוגדרו דברי הנהג "ביזוי והשפלה על רקע נטייה מינית", הפוגעים בכבוד האדם ואף בנפשו, פוגעים לא רק בתובעים אלא אף בחברה כולה, ומהווים הטרדה מינית ועוולה חוקתית. הרשם קבע כי מדובר ב"תופעה פסולה" של התעללות והתעמרות על רקע נטייה מינית, שבית המשפט שם לו למטרה למגרה.⁷² הרשם ייחס אחריות לנהג ואחריות שילוחית לחברת דן, ומצא אותם חייבים, יחד ולחוד, פיצוי בסך 8,000 ש"ח לכל אחד מהתובעים.⁷³ פסק הדין משתמש במונחים כגון "ביזוי" ו"השפלה", וכן מציין חשש אפשרי של בעל "נטייה מינית שונה" מכך שהנהג עלול להשפילו לעיני נוסעים אחרים – תיאור שיש בו כדי להצביע על פגיעה בהדרת-כבודם של התובעים. הפגיעה בכבוד האדם (המתוארת "קשה וחמורה", וכן "פוגעת בנפש האדם") מוזכרת כפגיעה נוספת, פרט לביזוי ולהשפלה,⁷⁴ וייתכן שניתן להסיק מכך כי פסק הדין משלב בין פגיעה בהדרת-כבודם של התובעים ובין פגיעה המתבטאת בחוסר הכרה בכבודם הסגולי.

תביעה נוספת הוגשה על ידי אדם ששומר סירב להכניסו למועדון, וקרא לו בכינויי גנאי.⁷⁵ הרשם קבע כי ביטויים פוגעניים ומעליבים כמו "הומו" ו"מזדיין" מבזים או משפילים אדם בשל מינו או נטייתו המינית, מהווים הטרדה מינית ומזכים את התובע בפיצוי.⁷⁶ כן נקבע שהקללה "הומו" מנציחה דעה קדומה ופוגעת בחברה.⁷⁷ מאחר שהדברים שנאמרו על ידי השומר נאמרו כחלק מעבודתו, ייחס הרשם אחריות גם למועדון, וקבע כי המועדון והשומר יפצו את התובע בסך 5,000 ש"ח (סכום נמוך למדי, ביחס לתקרה של 50,000 ש"ח הקבועה בחוק).⁷⁸

בשתי פרשות אחרות נדרשו בתי משפט לבחון את התחום שבין הלצה או הקנטה (אף אם חסרת טעם) ובין פגיעה העולה כדי הטרדה מינית. כך בעניין מלכה נבחן הכינוי "מתרומם" הן כהטרדה מינית

- 69 ראו קמיר "כבוד האדם של להט"ב בהקשר התרבותי הישראלי", לעיל ה"ש 4, וכן תמר גדרון וחיים אברהם "דיבור שטנה וקהילת הלהט"ב" בספר זה.
- 70 כל המקרים המוזכרים בחלק זה עסקו בהגנה על פרטים מפני הטרדה מינית, התחום שבו עוסק החוק למניעת הטרדה מינית. לעניין השימוש האפשרי בחוק למניעת הטרדה מינית כדי להתמודד עם זכותן של קהילות הלהט"ב לכבוד ראו את הדיון אצל גדרון ואברהם, לעיל ה"ש 69.
- 71 ת"ק (ת"א) 11-09-49667 פרץ נ' חברת דן אוטובוסים (פורסם בנבו, 4.7.2012). בין הדברים שאמר הנהג נכללו הביטויים "הומואים זו מחלה", "נושכי כריות", "סיסי", "אתה מסכן, אני מרחם עליכם".
- 72 שם.
- 73 שם.
- 74 שם.
- 75 ת"ק (ת"א) 12-10-43769 עמית נ' הנביאים אחד שתיים בע"מ (פורסם בנבו, 8.5.2013). השומר קרא לתובע בכינויים "הומו", "מזדיין" ו"קוף".
- 76 שם.
- 77 שם. לדיון מעמיק במשמעותה של קביעה זו ראו הדי ויטרבו "לשון הרע" בספר זה.
- 78 וכן בנוגע לפיצויים של עשרות אלפי שקלים במקרים שבהם מיוחסת להטרודסקואלים נטייה מינית הומוסקואלית או לסבית.

הן כהוצאת לשון הרע.⁷⁹ השופט דראל מבית המשפט לתביעות קטנות בירושלים קבע כי מדובר בביטוי פוגע המתייחס בצורה מעליבה להומוסקסואלים וניתן לראות בו לשון הרע⁸⁰ והטרדה מינית,⁸¹ אלא שבמקרה זה נקבע שספק אם זה הביטוי שנאמר, וכי יסודותיהן האחרים של העוולות אינם מתקיימים, ובנסיבות אלו לא הייתה פגיעה ממשית ברגשות התובע, ולכן לא מדובר בהטרדה מינית.⁸² פסק הדין אינו כולל התייחסות מפורשת לאופי הפגיעה בכבוד שניתן לזהות במקרה זה, אך ייתכן שממספר האזכורים על תגובתם של יושבי בית הקפה, המידע שברשותם, צחוקם (או היעדרו) כרלוונטיים לשאלת ההטרדה המינית כי בית המשפט זיהה את רכיבי ה"ביזוי והשפלה" עם תגובה פומבית ועם הדרת-הכבוד. בנוסף קבע השופט כי התובע יכול היה להימנע מתגובה לקריאה שהושמעה כלפיו, ויכול היה שלא להגיש תביעה הכרוכה בפומביות גדולה בהרבה.⁸³ פרט לנסיבות מקרה זה, יש קושי בקביעה כי לתובע בגין הטרדה מינית אחריות אם עקב כך תיחשף נטייתו המינית לקהל הרחב.⁸⁴

מקרה נוסף שבו נדונה פרשנות פגיעה על רקע הטרדה מינית הוא עניין סלינקו, שבו נדחתה טענתו של עובד על הטרדה מינית שהובילה להתפטרונו ממקום העבודה.⁸⁵ במקרה זה נדונה שיחה שראשיתה בהקנטות הדדיות בין התובע ובין מי שהיה מעסיקו, שעניינן הומוסקסואליות המיוחסת לתובע, והמשכה שימוש בשפה בוטה ומחוות גופניות בעלות קונוטציה מינית.⁸⁶ השופט איטח קבע שמדובר בהתגרירות ובהקנטות הדדיות ("ילדותיות"), שאינן עלולות כדי הטרדה מינית, ושהתובע ועובדת אחרת ששהתה במקום לא חוו אותן כך.⁸⁷ השופט הסתמך על קביעת בית המשפט העליון כי לא כל הלצה בעלת קונוטציה מינית תיחשב הטרדה מינית.⁸⁸ כבוד האדם לא הוזכר במפורש, וקשה לאתר תפיסת כבוד ברורה בפסק הדין, אם כי ייתכן שהתייחסות התובע ל"התנהגות מביכה ומבישה" מרמזת לתפיסה של הדרת-כבוד, לפחות מצדו.

- 79 ת"ק (שלום י-ם) 2272/05 מלכה נ' חברת אובספלד בע"מ (פורסם בנבו, 9.10.2005).
- 80 שם, פס' 39 לפסק דינו של השופט דראל.
- 81 שם, פס' 49 לפסק דינו של השופט דראל.
- 82 שם.
- 83 שם, פס' 62 לפסק דינו של השופט דראל.
- 84 בהקשר זה רצוי לציין כי בעניין ת"א 20174/94 (שלום ת"א) אמסלם נ' קליין (פורסם בנבו, 20.6.1995) צוטטה קביעה של השופט מלץ כי "הגשת תביעה לפיצויים היא התגובה הטבעית על פרסום לשון הרע נגד אדם במיוחד כאשר היא מוגשת סמוך לאחר פרסום הדברים" (ע"א 492/89 סלונים נ' "דבר" בע"מ, פ"ד מו(3) 827, 833 (1992)), קביעה המקבלת משנה תוקף לאור ציטוט מהלכת אמסלם בעניין מלכה, לעיל ה"ש 79, וכן מטענת התובע בין השאר לחבות מכוח דיני לשון הרע.
- 85 ע"ב (עבודה ת"א) 12875/08 סלינקו נ' קורפשיין (פורסם בנבו, 6.6.2011).
- 86 שם, בפס' 6 לפסק דינו של השופט איטח.
- 87 שם, בפס' 18–19 לפסק דינו של השופט איטח.
- 88 שם, בפס' 18 (ב) לפסק דינו של השופט איטח, אשר מצטט את ע"מ 11025/02 אייזנר נ' מדינת ישראל פ"ד נז(5) 541 (2003). בפסק דין זה נאמר במפורש כי "תחושותיהן של המתלוננות ותחושותיו של המערער אינן אבן הבוחן לגבולות ההטרדה המינית" (ראו שם, פס' 6 לפסק דינה של השופטת (כתוארה דאז) ביניש) – קביעה שקשה ליישב עם החלטתו של השופט איטח לייחס משקל רב לתחושותיהם הסובייקטיביות של התובע והנתבע באותו זמן, ביחס להתבטאויות שסביר להניח שתוכנן היה מזוהה כהטרדה מינית בהקשר אחר. גם הפרשנות לרגש סובייקטיבי כזה אינה ברורה דיה, ומעוררת חשש.

עוד בהקשר זה חשוב לעמוד על עניין יעקבוביץ', שבו נדונה תביעתן של זוג לסביות נגד אולם אירועים שסירב לבקשתן לערוך בו את מסיבת חתונתן בשל השקפת העולם הדתית של בעליו.⁸⁹ פרט לקביעה כי הנתבע הפר את חוק איסור ההפליה במוצרים,⁹⁰ דנה השופטת פיינשטיין, "למעלה מהצורך", בסירוב כמשפיל ומבוזה את התובעות על רקע נטייתן המינית, ולכן עולה כדי הטרדה מינית. השופטת קבעה כי הודעה על סירוב לערוך אירוע "מסוג זה" מעידה על רתיעה, ביזוי והשפלה, ובמקרה זה מדובר בהשפלה על רקע נטייה מינית.⁹¹ הפוגעת בכבודן של העותרות על רקע נטייתן המינית.⁹² בפסק הדין לא הוזכרו התנהגויות של "דחייה" ו"רתיעה" (שאינן מופיעות בחוק למניעת הטרדה מינית) כגורמות לביזוי והשפלה, אלא צוינו יחד עם הביזוי וההשפלה האמורים,⁹³ באופן שעשוי לרמוז כי הן עצמן מבטאות הטרדה מינית. הנתבע טען בהגנתו כי חברי המושב שבו נמצא האולם הם אנשים דתיים, וכי לפי השקפתם, זוגות חד-מיניים פועלים בניגוד לרצון האל ולטבע האדם מבריא, ו"חופש הדת והפולחן מאפשרים לו להימנע מקיום אירועים הסותרים את אמונתו הדתית".⁹⁴ כלומר טענות ההגנה הסתמכו על טיעונים מתחום הילת הכבוד ועל טיעונים הנובעים מכבוד המחיה, בלא להזכיר מונחים אלו במפורש. טענות אלו נדחו, בין השאר בקביעה המפורשת כי בעל עסק ציבורי אינו יכול לסגרו בפני "מי שלטעמו אינו עומד בפרשנות שהוא מייחס לתנ"ך או לברית החדשה, תוך פגיעה בכבודו וברגשותיו".⁹⁶

ממכלול המקרים המתוארים בחלק זה עולה מידה מסוימת של חוסר עקביות – הן בחריגה מעקרונות כלליים שנקבעו בפסיקה בעבר (כפי שעולה מהיבטים מסוימים של פסקי הדין בעניין מלכה ובעניין סלינקו) והן בהיעדרה של עמדה ברורה ועקבית המבהירה מהי הטרדה מינית שמהותה התייחסות מבוזה ומשפילה המופנית לאדם ביחס לנטייתו המינית. מקורו של קושי זה עלול להיות במיעוט המקרים שבהם נעשה שימוש בסעיף זה, ובכך שאף כאשר מגיעות שאלות של ביזוי והשפלה על רקע נטייה מינית לבתי המשפט, לרוב הדיון עוצר בערכאות נמוכות. בנסיבות אלו, חסרה פסיקה מנחה, בפרט מבית המשפט העליון, שלאורה יוכלו השופטים בערכאות נמוכות להכריע בשאלות הניצבות בפניהם באופן אחיד ולפרש נכון את הדין הישראלי בעניין.

89 ת"א (שלום י-ם) 5901-09 יעקבוביץ' נ' בית הארחה וגן אירועים יד השמונה (פורסם בנבו, 3.9.2012). ערעור על פסק הדין נדחה בבית המשפט המחוזי – ע"א (מחוזי י-ם) 5116-11-12 בית הארחה וגן אירועים יד השמונה נ' יעקבוביץ' (אם כי פסק דינו של השופט יועד הכהן התמקד בשאלת ההפליה במוצרים ושירותים, והזכיר רק בשולי הדברים כי גן האירועים הפר גם את הוראות החוק למניעת הטרדה מינית).

90 חוק איסור הפליה במוצרים, בשירותים ובכניסה למקומות בידור ומקומות ציבוריים, התשס"א-2000.

91 עניין יעקבוביץ', לעיל ה"ש 89, פס' 41 לפסק דינה של השופטת פיינשטיין.

92 שם, פס' 42 לפסק דינה של השופטת פיינשטיין.

93 שם.

94 שם, פס' 9 לפסק דינה של השופטת פיינשטיין. כמו כן, נאמר כמה פעמים בכתב ההגנה כי משכב זכר הוא "תועבה".

95 שם, פס' 10 לפסק דינה של השופטת פיינשטיין.

96 שם, פס' 33 לפסק דינה של השופטת פיינשטיין.

לא נוכל לצאת ידי חובה מבלי לעמוד על היקף הזכות לכבוד של חברי הקהילה הגאה במתח שבין חופש הביטוי לבין הזכות לשם טוב, כפי שהוא בא לידי ביטוי בתביעות בעילה של לשון הרע.⁹⁷ איסור הוצאת לשון הרע הוסבר בפסיקה כנוגע בעיקר לשני היבטים של הזכות לכבוד: האחד הוא הזכות לשם טוב ולהדרת כבוד; האחר הוא כבודו הסגולי של האדם וזכותו ליחס המכיר בו כבן אנוש בעל ערך.⁹⁸ כפי שנאמר קודם, מההסבר של השופט ריבלין להיבט הכבוד הסגולי עולים יסודות הקשורים במידה רבה דווקא לכבוד המחיה – הגשמה עצמית, עיצוב חיי האדם ופיתוח אישיותו.⁹⁹ בפסקי דין שונים (של בית המשפט השלום והמחוזי) נדונו תביעות לשון הרע שהגישו הטרוסקסואלים נגד אמצעי תקשורת שייחסו להם נטייה מינית לסבית או הומוסקסואלית, או הציגו אותם באור כזה שהקורא עשוי היה לייחס להם נטיות כאלו. מבין אלו, המוכר ביותר הוא עניין אמסלם, שנדון בבית משפט השלום.¹⁰⁰ שחקן כדורסל שאוהדי הקבוצה היריבה נהגו לכנותו "הומו" תבע את העיתון "העיר" בשל כתבה על אולימפיאדת ההומוסקסואלים שפורסמה תחת הכותרת "אמסלם לא לבד" – כותרת שרמזה לכינויו כהומוסקסואל. כאן נקבע שאף שבחברה סובלנית ופתוחה נטייתו המינית של אדם תזכה להתייחסות ניטרלית, בפועל בחברתנו התואר הומוסקסואל הוא עלבון, והתובע זכאי שלא ייכרך שמו במאבק למען הקהילה הגאה.¹⁰¹ ההגנה על כבודו של אמסלם מתבטאת בפסק הדין הן במונחים מעולם הדרת הכבוד (היותו "מטרה לבוז ולעג";¹⁰² הקביעה כי מדובר ב"עלבון"), הן במושגים של כבוד מחיה, בבחירתו של התובע בנטייה המינית שעמה יזדהה ובמאבקים שבהם יהיה מעורב.

עניין אמסלם הוזכר בהמשך בכמה תביעות לשון הרע בנסיבות דומות. דיון מעמיק בהן נמצא בפרקו של הדי ויטרבו על לשון הרע בספר זה,¹⁰³ וכאן אגע רק בשתי פרשות. הראשונה היא עניין רוט. במקרה זה פרסם מגזין טיים אאוט את תמונת התובעים כחלק מכתבה על ליינ "מסיבות גייז".¹⁰⁴ השופטת אביגיל כהן חזרה כאן על קביעה שהופיעה בפסיקה קודמת שלה,¹⁰⁵ שלפיה פרסום שנטייתו המינית של אדם שונה מ"נטייתו הטבעית" הרי הוא פרסום לשון הרע. בקביעה זו היא מזכירה במפורש כי "אין בפסיקה זו משום שימור זיהוי ההומוסקסואליות עם בושה וחוסר הדרת כבוד" (ההדגשה שלי – מ"נ).¹⁰⁶ לדבריה, במבחן אובייקטיבי שום אדם, הומוסקסואל או הטרוסקסואל, לא ירצה למצוא

- 97 פרק שלם מוקדש לנושא זה בספר זה (ראו ויטרבו, לעיל ה"ש 77), ובחלק זה לא ייערך בו דיון מקיף, אלא יוזכרו כמה קביעות פרטניות שעולה מהן ביטוי ברור לתפיסת כבוד מסוימת או תפיסות כבוד מסוימות.
- 98 שני היבטים אלו הוסברו בדברי השופט ריבלין. ראו לעיל בעמ' 293.
- 99 ראו לעיל הטקסט הצמוד לה"ש 27.
- 100 עניין אמסלם, לעיל ה"ש 84. ערעור על פסק דין זה נדחה בבית המשפט המחוזי. ראו ע"א (מחוזי ת"א) 1145/95 קליין נ' אמסלם (פורסם בנבו, 30.3.1997).
- 101 עניין אמסלם, לעיל ה"ש 84, בפס' 7 לפסק דינה של השופטת דותן.
- 102 שם, פס' 3 לפסק דינה של השופטת דותן.
- 103 ראו ויטרבו, לעיל ה"ש 77.
- 104 ת"א (שלום ת"א) 165592-09 רוט נ' טיים אאוט (מגזין) ישראל בע"מ (פורסם בנבו, 16.1.2011).
- 105 ת"א (שלום ת"א) 12603/05 פאר נ' טיים אאוט מגזין (ישראל) בע"מ, פס' 10 (ה) לפסק דינה של השופטת כהן (פורסם בנבו, 28.6.2007).
- 106 נאמר במענה ישיר לטענה במאמר של הדי ויטרבו "משבר ההטרוסקסואליות: הבניית זהויות מיניות בדיני לשון הרע" עיוני משפט לג 5 (2010), שהוזכר בבקשת אגודת ההומואים, הלסביות הבי והטרנס להצטרף לתובענה כידידת בית המשפט, בקשה שנדחתה (עניין רוט, לעיל ה"ש 104, בפס' 11 לפסק דינה של

עצמו משויך לנטייה שונה מנטייתו האמתית.¹⁰⁷ גם כאן אפשר לראות ביטוי לכבוד המחיה (שאינו מוזכר במפורש, בשונה מהדרת הכבוד, אולי משום שאינו מזוהה באותה מידה עם הפגיעה בכבוד), אם כי נראה שישנה היתממות מסוימת בהתייחסות הזוהה לכבוד מחייתם של ההומוסקסואל וההטרנסקסואל, לאור הקביעות המצוטטות לפניה – הפסיקה מכירה בכינוי "הומוסקסואל" כעלבון בחברתנו, אך הטרנסקסואליות אינה נתפסת כך. הפרשה השנייה היא עניין סופר.¹⁰⁸ במקרה זה הסכים השופט מגד עם האמור בעניין אמסלם, והגדיר את לשון הרע שהוצאה על התובע כמונחים השאובים משיח הדרת-כבוד. השופט קבע כי ייחוס ההתנהגות המינית הנדונה לתובע "עלול לגרום למושאו לנזקים חמורים ביותר ולדבוק בו ככתם באופן שלא ניתן יהיה להסירו לעולם. בקרב ציבורים חברתיים מסוימים (ובעיקר בחברות המזרחיות) זהו אות קלון של ממש" (ההדגשות שלי – מ"ג) – קביעה בעייתית מצד מי שבפסק דינו מאשר אותה תפיסת קלון בדיוק.¹⁰⁹

ככמה פרשות הוזכרו הישגיהם ומעמדם של התובעים כחלק מהדיון על ביזוים והשפלתם.¹¹⁰ התפיסה של כבודם של ספורטאים מצליחים, אנשים מפורסמים או בעלי הישגים אישיים משמעותיים כגדול יותר (או חשוב להם יותר) משל האדם הפשוט מזכירה את הקריאה הרואה בזכות לשם טוב ביטוי מובהק יותר להדרת-הכבוד מאשר לכבוד הסגולי או כבוד המחיה, אף שגם אלו הוכרו כהיבטים של הזכות לשם טוב.

ממכלול מקרים אלו עולה כי ההגנה על הכבוד – בכל הנוגע ללשון הרע – היא ההגנה על כבודם של ההטרנסקסואלים. אף שייחוס תכונות להט"ביות למי שאינו נמנה עם חברי קהילה זו פוגע, לפי הפסיקה שהוצגה לעיל, פגיעה קשה בזכות לכבוד ולשם טוב, ייחוס הטרנסקסואליות לאנשים אינו נתפס כמעליב במידה דומה (או בכלל).¹¹¹ על מוסר כפול זה, החוטא ללשון החוק ומייצר עוול לחברי הקהילה הגאה, בתי המשפט טרם חיוו דעה.¹¹²

ד. סיכום

כפי שעולה מהפסיקה שנסקרה בחלק הראשון לזרקור זה, כבוד האדם הוא הערך שמכוחו נגזרות תפיסות והגנות משמעותיות ביותר בדין הישראלי – החל בזכויות אדם יסודיות וכלה במימוש עצמי

השופטת כהן). ניתוח זה מופיע כאמרת אגב, לאור מסקנתה של השופטת שלשון הרע מקורו בעיקר בייחוס לתובעים אורח חיים זר להם (בליינות, צריכת סמים ומתירנות מינית), ולא בעצם הייחוס של נטייה מינית (שם, בפס' 9 לפסק דינה של השופטת כהן).

107 שם, בפס' 11(5) לפסק דינה של השופטת כהן. קביעה דומה ניתן למצוא בת"א (ת"א) 39231/06 עמותת ל.כ.ן רמת השרון לקידום כדורסל בע"מ נ' רשת שוקן בע"מ, פס' 53 לפסק דינה של השופטת ינון (פורסם בנבו, 30.12.2007), שם נקבע כי כותרת שרמזה להיות התובעות לסביות מבזה ומשפילה אותן.

108 ת"א (ש"לום ב"ש) 9005/99 סופר נ' אברגיל (פורסם בנבו, 2.4.2001).

109 שם, פס' 14 לפסק דינו של השופט מגד.

110 ראו למשל עניין ל.כ.ן, לעיל ה"ש 107, בפס' 36 לפסק דינה של השופטת ינון; עניין אמסלם, לעיל ה"ש 84, פס' 7 לפסק דינה של השופטת דותן.

111 תביעות מקבילות (של מי שיוחסה להם מיניות הטרנסקסואלית "המנוגדת לנטייתם הטבעית") לא הוגשו ולא נדונו בבתי משפט.

112 לדיון מעמיק ראו ויטרבו, לעיל ה"ש 77.

ויחסים בין פרטים. כבוד האדם אינו רק מקור לזכויות אדם מסוימות המוגנות בדין, אלא בסיס לתפיסה שלמה המגנה על זכויות אדם מסוגים שונים – זכויות חברתיות וזכויות כלכליות, זכויות הכרחיות לקיום האנושי כמו גם זכויות להתפתחות ושגשוג. לא תמיד מזוהה בפסיקה בבירור היבט מסוים של כבוד האדם, ואזכורים מפורשים הם רק חלק קטן מכלל הפסיקה הדנה בכבוד האדם ובמשמעויותיו. האזכורים המפורשים הקיימים נוגעים במיוחד לכבוד הסגולי ולהדרת הכבוד. אף שבמקרים מסוימים מציינים השופטים בפירוש את תפיסת הכבוד העומדת בלב הסוגיה נשוא הדין, ניכר כי ההבחנה בין סוגי הכבוד השונים טרם השתרשה בפסיקה. גם שופטים המודעים להבחנה זו ומזכירים אותה בפסקי דין מסוימים נמנעים ממנה ברובם המכריע של פסקי הדין. כמו כן, במקרים שונים משלבים השופטים בין תפיסות כבוד שונות בלא להבחין ביניהן, או מייחסים ערכים הקשורים לתפיסת כבוד אחת לתפיסת כבוד נפרדת (כך למשל מייחס השופט ריבלין ערכים שמקורם בכבוד המחיה להגנה על הכבוד הסגולי).

באופן פרטני, נראה כי הפסיקה מבטאת תפיסות כבוד שונות בנוגע ללהט"ב, אם כי לא תמיד באופן מפורש. כך, ניתן לזהות קביעות המבטאות ערכים שבלב תפיסת הדרת-כבוד, הילת כבוד, הכרה בכבוד הסגולי וכן בכבוד המחיה. עם זאת, בפרשות שונות משולבים נימוקים המבוססים על תפיסות כבוד שונות, ואילו באחרות עולה התייחסות סתמית לכבוד האדם שקשה לאתר בה תפיסת כבוד מסוימת.¹¹³ במקרים מסוימים אף בולטת בהיעדרה התייחסות לכבוד האדם – בפרט בנוגע לזכות לחיי משפחה והיקפה.

השימוש במונחים כלליים והיעדר הבחנות ברורות או הסברים על אופי הפגיעה בכבוד מגבילים את היכולת לזהות את הערך המוגן ולהבדיל בין הגנה על הדרת-הכבוד, על הילת הכבוד, על הכבוד הסגולי ועל כבוד המחיה. סיבה אחת לכך יכולה להיות שהניתוח המבדיל בין סוגי כבוד שונים הוא ניתוח אקדמי ולא חלק מהדין, כך שהשופטים אינם חשים צורך להתייחס אליו. ייתכן גם שבמקרים מסוימים מונח הסל "כבוד האדם" מאפשר להגן על רעיונות הנתפסים כמיושנים ולהשתמש

¹¹³ ביטוי מובהק של היבטים הקשורים להדרת-כבוד עולה בנוגע ללשון הרע כלפי הטרנסקסואלים שמיוחסת להם מיניות הומוסקסואלית או לסבית (טענות הנוטות להתקבל). לצד זאת, ראוי לציין כי קיימת פסיקה הדוחה במפורש קישור של הומוסקסואליות לקלון או חוסר הדרת-כבוד (כגון הערות אגב בעניין בן עמי, לעיל ה"ש 43, ובעניין סלינקו, לעיל ה"ש 85). היבטים של הדרת-כבוד עולים במפורש גם בנוגע לקיום מצעד הגאווה. כאן, טענות המבוססות על הדרת הכבוד דווקא נדחו בפסיקה. מצעד הגאווה בירושלים הוא גם נושא הדין בפסקי הדין שבהם הביטוי המובהק ביותר להיבטים של הילת כבוד. גם טענות המבוססות על הילת הכבוד נדחו בהקשר זה. הילת הכבוד נדונה גם בנוגע להפליית לסביות בקבלת שירותים מעסק שבעליו דתיים ובשאלת תחולת החוק למניעת אלימות במשפחה על זוג גברים. הדיון סביב מצעד הגאווה כולל גם היבטים מובהקים של כבוד המחיה, והדגש הוא על מימוש עצמי והכרה בלגיטימיות של בחירות שונות. כבוד המחיה עולה גם בהקשרים אחרים שהוזכרו לעיל – בפרט בנוגע להכרה בקשר זוגי והזכות לחיי משפחה, וכן כחלק מההגנה מפני הטרדה מינית ולשון הרע. היבטים של הכבוד הסגולי מתבטאים בכמה מקרים שבהם נעשה קישור בין הזכות לשוויון ובין כבוד האדם, ובהגנה על להט"ב מפני אמירות השוללות את כבודם הסגולי וערכם האנושי. היבטים של ההגנה על כבוד סגולי עולים בניחות השפעת תנאי כליאה על אישה טרנסג'נדרית, ומשתמעם גם מקביעות מסוימות בשאלות של הטרדה מינית ושל מאבקים קולקטיביים של הקהילה הגאה (כגון מצעד הגאווה), ככל שאלו קשורים להגנה קבוצתית על שוויון וכבוד סגולי.

בטרמינולוגיה הנתפסת נאורה ומחויבת לכבוד האדם,¹¹⁴ וליצור, לפחות למראית עין, הלימה בין ערכים המקובלים בחברה הישראלית (הנובעים מתפיסת הדרת-כבוד והילת כבוד) ובין הערכים הנתפסים כחלק ממשטר זכויות האדם ומשיטות משפט המאפיינות משטרים מודרניים דמוקרטיים והקשורים למושג הכבוד הסגולי. ניתן לחתום זרקור זה בתובנה העולה מעניין מחויבות לשלום וצדק חברתי. במקרה זה הצביע השופט לוי (באמרת אגב, כחלק מדעת המיעוט) על תחושות של זרות, ניכור והוצאה מן הכלל כפוגעות בכבוד האדם כאנוש החי במסגרת חברתית.¹¹⁵ בפרשה זו אמנם נדונה משמעותו של ביטול סיוע כלכלי והשלכותיו על יכולת העותרים להשתתף בחיים האזרחיים, אך יש מקום לבחון תחושות כאלו גם בנוגע למדיניות ציבורית או התנהלות גופים פרטיים המשפיעות על בני ובנות הקהילה הגאה. ניכור והוצאה מהכלל פוגעים בכבודו הסגולי של האדם, אולם נובעת מהם פגיעה גם בכבודו הסגולי של חברי קהילת הלהט"ב. אף כי הכרה זו טרם התבטאה במפורש בפסיקה הנוגעת לחברי הקהילה הגאה, אבקש לטעון כי יש מקום ליישומה בעניינם בעתיד.

114 כך, בדיון על לשון הרע ניתן להשתמש במונחים הקשורים לכבוד המחיה, אף שניתוח של הטקסט יעלה כי ההגנה על הדרת-כבוד משחקת תפקיד חשוב לא פחות בתוצאה הסופית.

115 עניין מחויבות לשלום וצדק חברתי, לעיל ה"ש 8, פס' 3 לפסק דינו של השופט לוי.